
NAAMIOITU MINUUS

Biologinen determinismi kyseenalaistettuna sarjakuvateoksessa Kettujumala palelee

KEVÄT 2017

OHJAAJA: RISTO-NIEMI PYNTTÄRI

OPPONENTTI: EETU KINNUNEN

Sisällys

1 Johdanto	2
2 Teorian taustoitus.....	4
2.1 Sarjakuvan narratologia	4
2.2 Kategorioiden liikaaminen	6
2.3 Metamorfoosiaihe	7
3 Metamorfoosi.....	9
3.1 Kettujumala-maski symbolina	9
3.2 Luonto eheytyksen tilana ja koira kumppanina	12
3.3 Metamorfoosifantasia - Biologinen determinismi kyseenalaistettuna	12
4. Sarjakuvakerronta: mieli näkökulmissa.....	16
5 Päätäntö	20
Lähteet.....	22

1 Johdanto

Tutkielmassani käsittelen Wolf Kankareen vuonna 2014 ilmestynyttä sarjakuvateosta *Kettujumala palelee*, tavoitteenani sarjakuvan narratologisen analyysimenetelmän avulla saavuttaa ne kerronnalliset rakenteet, joilla siinä välitetään liukuvan identiteetin narratiivi. Eritoten tulen tutkielmassani keskittymään siihen, 1.) miten esitetään kuvakerronnallisesti päähahmon mielenmaisemaa ja 2.) miten identiteetin liukuvuuden narratiivi rakentuu teoksessa kerronnallisin keinoin.

Vuoden 2014 Sarjakuva-Finlandia ehdokkuuden saanut teos kertoo tarinan nuoresta ihmishahmosta, joka elää elämäänsä ahdistavasta sosiaalisesta tilanteesta seuraavaan. Hän kantaa kasvoillaan maskia ja törmää silloin tällöin arjen keskeltä yllättävästi repeävään vuoristonäkymään. Juoni saa raukean lopun, kun ihmisten maailmassa oireileva päähahmo ja tämän lemmikkikoira kiipeävät tuohon vuoristoon ja protagonistista muuntautuu Kettujumalaksi. Kuten juonen tiivistelmä jo osoittaa, teoksesta löytyy paljon kerronnallisia yksiköitä, joihin liittyy tulkinnallista häilyvyyttä alkaen jo päähahmon maskista ja maagisten elementtien läsnäolosta. Teos yhdistääkin tuoreella ja mielenkiintoisella tavalla kansantarustoa ja fantasiaa toisaalta yksityisen, mutta samalla samaistuttavan kokemuksen esittämisessä.

Tutkielmassani yhdistän narratiiviseen analyysiin semioottista symbolin analyysiä selvittääkseni teeman ja viimekädessä narratiivin syntymistä. Teeman lähestyminen kerronnallisten rakenteiden kautta kuuluu osaksi formalistista ja strukturalistista traditiota. Malliesimerkkinä tästä toimii venäläisformalisti Vladimir Proppin *Kansansadun morfologia*, joka käsittelee tässä varhaisessa modernin narratologian klassikossa kansansatuja niiden narratiivisten peruselementtien, funktioiden, avulla. Funktiot tässä kontekstissa yhdistyivät formalistiseen motiivin käsitteeseen eli ne tarkoittavat satujen henkilöiden suorittamia toimintoja. Nämä Proppin funktiot ovat sadun kerronnallisuutta määrittäviä rakenne-elementtejä, jotka säilyvät tarinallisen sisällön ja maailman vaihtuessa. (Suomela, 146-147.) Teeman tutkimus jää kuitenkin narratologisessa analyysissä usein kerronnan elementtien varjoon johtuen näiden kahden käsitteiden maailman jonkin asteisesta yhteensopimattomuudesta. Narratiivista ja temaattista tasoa voi kuitenkin tulkita niin, että teema vaikuttaa narratiivisiin rakenteisiin ja motivoi tarinaa ja juonta. Teema näin ollen nähdään kuin

tarinan sisäsyntyisenä koodina, tarkoitteena, jonka rakentamiseen narratiiviset elementit ovat sitoutuneet. (Suomela, 147-148.)

Tarkastelen itsekin teeman rakentumista kerronnallisten elementtien kautta, mutta en niiden elementtien viimekäden määrittäjänä. Haluan nostaa tutkimuksessani esille ne *hallitsevat rakenneperiaatteet* (Suomela, 149), joille löytyy temaattinen vastine tutkielmani kohdeteoksesta. Nämä rakenteelliset elementit ovat metamorfoosiaihe sekä *Kettujumala palelee* teoksesta erotettavat sarjakuvan näkökulmien strategiset esitystavat subjektiivisuuden luomisessa. Hyödyntämäni narratologinen teoria pohjautuu sarjakuvan ja sen kaltaisia transmediaalisia kerrontamuotoja käsitteellistäviin lähteisiin. Eritoten ne kerronnalliset ilmaisut, joilla päästään käsiksi henkilöhahmojen mielentilaan, korostuvat analyysiluvuissani. Kohdeteoksesta nostetut viitteet olen numeroinut itse teoksesta, sillä niitä ei alkuperäisteoksesta valmiiksi löydy. Numerointi alkaa teoksen ensimmäisestä kuvakerronnallisesta sivusta, eli sähköpöytäaukeamasta, ja loppuu viimeiseen sellaiseen sivulle 74.

Tutkimusotteeni on tietyssä määrin yhteiskunnallispsykologinen, lukiessani teoksen synnyttämää narratiiviä kontrastina sosiologian identiteettikäsitteeseen. Pyrkimyksenäni on näin osoittaa teoksen kantaaottavuus itseilmaisevan sarjakuvagenren lajityypillisenä edustajana, jossa käsitellään yksilötason tuntemuksia ilmaisevasti sarjakuvan muodossa, ja näyttää sen kytkös laajemmin käsitettävään diskurssiin postmodernista identiteetistä.

Puhun tutkielmani kohdeteoksesta itseilmaisevan genren edustajana. On kuitenkin huomioitava, että teoksen genreä on vaikea paikallistaa aukottomasti. Wolf Kankareen esikoisalbumi *Miska Pähkinä* (2013) ja hänen sarjakuvabloginsa pohjalta tehty kokoelmajulkaisu *Susi Sorakuopassa* (2010), sekä tätä samaa nimeä kantava blogi itse ovat omaelämäkerrallisia tuotoksia. *Miska Pähkinä* on omaelämäkerrallinen fiktiivisin keinoin käsitelty kertomus, jossa jaetaan kokemus sukupuolisesta identiteettikriisistä. Teos jakaa *Kettujumala palelee* teoksen kanssa samankaltaisuuksia luontoaiheen ilmenemisellä seesteisessä ja rauhallisessa ilmapiirissä, lisäksi molemmissa päähahmot jakavat taipumuksen ahdistukseen sosiaalisen kanssakäymisen kontekstissa ja joutuvat selventämään identiteettiään toisille hahmoille.

Kettujumala palelee -teoksen protagonistia ei voi kuitenkaan sulavasti palauttaa Kankareen muun tuotannon hahmoihin, joissa hän itse toimii päähahmona. Teoksen teema kuitenkin luo jonkinlaista jatkumoa taiteilijan tuotannossa käsitetyille aiheille mielenterveydestä ja sukupuolisen identiteetin

kokemuksellisuudesta. Lisäksi teos omaa paljon omaelämäkerrallisen genren piirteitä sen tavassa käsitellä vahvasti yhden hahmon subjektiivista kokemusmaailmaa ja etenkin katsomusta kehon merkitykseen minuuden rakentumisessa (El Refaien 2012, 222). Kehon suhdetta minuuden ja identiteetin rakentumiseen painotetaan yleisesti paljon omaelämäkerrallisessa genressä. Tämä voi mahdollisesti johtua sarjakuvan median kuvakerrontaa mahdollistavasta luonteesta (El Refaien, 222), mutta *Kettujumala palelee* nostaa kehollisuuden itsessään aiheena jalustalle metamorfoosiaiheen funktioiden kautta. Tarinassa identiteetin yhteiskuntaan sopimattomuus on pääasiallinen juonta tiivistävä ilmiö. Teoksen voidaan katsoa näin näkökulmaistavan marginaaliseen identiteettiin suhtautumista ongelmallisena.

Lauri Määtän essee ”Naamioidut minuudet Terry Pratchettin romaanissa *Maskerade*” (2002) toimi itselleni näyttävänä tienviittana henkilöhahmojen identiteettiä koskevaan tutkimukseen sekä sisäänheittäjänä maskien symboliseen ulottuvuuteen teeman rakentajana. Lisäksi Pekka Kuusiston Oulun Yliopiston kirjallisuuden ja kulttuuriantropologian laitoksen julkaisu *Metamorfoosifantasia* (1991) otti paljon roolia työni suunnassa. Siinä metamorfoosiaihe esitellään historiallisesta ja kulttuurisista lähtökohdistaan. Teos toimi Raamatun kaltaisena suunnan näyttäjänä sen tavassa valjastaa, ei vain metamorfoosiaihe, vaan muut fantasian kyky esittää ”kulttuuristuneen psyykkeen ristiriitoja antaen ilmaisun ilmaisemattomalle ja torjutulle” (Kuusisto 1991, 269).

2 Teorian taustoitus

2.1 Sarjakuvan narratologiaa

Narratologiaa on lähestytty sarjakuvantutkimuksessa hieman verkkaiseen tahtiin. Teoriointia on tapahtunut jo parin vuosikymmenen ajan narratologisen sarjakuvatutkimuksen saralla, mutta se ei ole saavuttanut vielä vahvoja metodeja tai teorioita analysoinnin tukipilareiksi. Käsitteitä lainataan narratologisiin analyysiin paljon elokuvan sekä muun transmediaalisen narratologian käsitteistöä. Käytännössä kuitenkin transmediaalinen tutkimus nojaa pitkälti samoihin käsitteisiin, jotka tunnetaan kirjallisuustieteen narratologiasta. Eritoten Gérard Genetten (1983) käsitteistö fokalisaatiosta, näkökulmasta ja kerronnan tasoista on jalostettu pitkälti sellaisenaan palvelemaan sarjakuvan multimediaalista luonnetta. (Mikkonen 2010, 306-313.)

Sarjakuvan multimediaalinen luonne sisällyttää siihen useampia mahdollisia kerronnan tasoja. (Mikkonen 2008, 302; 2010, 303.) Päälimmäisenä sarjakuvissa on kyse sarjallisesta taiteesta, jossa

luodaan kuvien ja tekstin suhteen avulla tarinallinen jatkumo (McCloud 1994, 4-9). *Kettujumala palelee* teoksen kuvapainoitteisesti etenevä kerronta luonnollisesta korostaa visuaalisen kerronnan ilmaisuvälineiden merkitystä narratiivin rakentumisessa. Tällöin näkökulmaan vaikuttavat ilmaisuvälineet nousevat jalustalle.

Näkökulma, eli se mistä havaintopiste välittyy ja mitä näytetään, osoittaa myös tietoa sarjakuvan mahdollisesta kertojasta ja fokalisaatiosta. Käsite on jossain määrin verrannollinen kirjallisen tekstin kuvauksen ja näkökulman käsitteeseen, mutta sarjakuvassa näkökulma tarjoaa fyysisesti määrätyn näkymän kuvattuun tilaan. (Mikkonen 2010, 303, 310.) Näkökulman periaate on johdettavissa elokuvatutkimuksen käsitykseen ”kameran näkökulmasta”, mutta sarjakuvassa sellaiset ilmaisuvälineet kuin sivusommitelmat, ruutujen loputon joustavuus muodon suhteen ja välipalkin (joka stimuloi aikaa ja liikettä ruutujen välissä) käyttö vaikuttavat näkökulman välitykseen tavalla, joka on vain sarjakuvitetulle kerronnalle tyypillistä (Mikkonen 2008, 302). Näkökulmaa tutkimalla pystyy myös selvittämään fokalisaation ja kertojan, jos sarjakuvalla on sellaisia tarjota. Näkökulmaa, teoksen esittämää havaintopistettä katsoessa, tulee kysyä kuka havainnoi sekä mitä nähdään ja havainnoidaan. Ensimmäinen vastaa kysymykseen fokalisaatiosta ja jälkimmäinen siitä, mikä tai kuka kerronnassa fokalisoituu. Näkökulman suhde nähtyyn määrittää kerronnallisen perspektiivin luonnetta ja vastaa kysymykseen siitä, millaisesta fokalisaatiosta ja kertojasta on kyse. (Mikkonen 2010, 310-311.)

Sarjakuvissa hyvin yleinen ja *Kettujumala palelee* -teoksenkin eniten hyödyntämä ulkoinen fokalisaatio mahdollistaa sen, että lukija näkee hahmon toiminnan. Henkilöhahmon fokalisointi on elimellisen tärkeää sarjakuvakerronnassa, sillä fyysisen hahmon toiminnan, suuntautumisen, käyttäytymisen ja katseen seuraaminen on voimakas kertomusta yhteen kurova keino. Hahmo toimii tällöin havaintoja koskevien tietojen suodattajana. Myös elottomien objektien tai tilojen fokalisointi kantaa sisällään monenlaisia merkityksiä, joita on hyvä huomioida narratiivisessä analyysissä. (Mikkonen 2010, 311-312.)

Painotan omassa analyysissäni etenkin niitä kerronnallisia elementtejä, jotka rakentavat tietoa hahmon mielen laadusta. Kai Mikkonen (2008) on keskittynyt artikkelijulkaisussaan *Presenting Minds in Graphic Narratives* niihin tapoihin, joilla sarjakuvan lukijalle muodostuu representaatio hahmon mielestä. Kaksi oleellisinta välinettä tähän ovat kuvien mimeettisen ulottuvuuden tulkinta sekä visuaalisen fokalisoinnin ja verbaalisen kerronnan (kirjoitettu ajattelu tai puhe) suhteen tutkiminen.

Mimeettisen ulottuvuuden tulkinnassa on kysymys siitä, että tietoa etsitään hahmon fyysisestä esityksestä; asennot, ilmeet ja toiminta suhteessa miljööseen sekä muihin hahmoihin tuottavat tietoa hahmon elämyksistä ja tunteista. Visuaalisen fokalisoinnin ja verbaalisen kerronnan suhdetta tutkimalla taas saadaan selville mitä sisällöllisiä merkityksiä hahmosta halutaan painottaa. (Mikkonen 2008, 303, 310.) Sarjakuvan kerronnassa on elokuvien tavoin enemmän kyse näyttämisestä kuin kertomisesta (Mikkonen 2008, 315), jolloin korostuu tarve tutkia millaista tietoa tarinan henkilö-fokalisaation kautta hahmotettava havaintopiste tuottaa tilasta ja ajasta.

Kettujumala palelee -teoksessa esiintyy paljon protagonistin subjektiivisten näkökulma-asetelmien rakentelua, joiden kautta suunnataan myös lukijan havainnon kehystä taidokkaasti. Asetelmien strateginen käyttö havainnollistaa kertomuksessa henkilö-hahmon ja kuvattun maailman välistä suhdetta, ja toimii samalla laajemman kerronnallisen näkökulman tukena; teoksessa tehdään selväksi se, että on olennaista kiinnittää tarinan kannalta huomiota juuri siihen, mitä protagonistin näkee ja mitä hän kokee.

2.2 Identiteetti – Kategorioiden likaaminen

Pyrin tutkielmassani käsittämään kohdeteokseni päähahmon minäkäsitystä ja sielullisuutta sen pohjalta, miten sarjakuvan kerronnalliset tekniikat ja metamorfoosiaihe valjastavat hahmon mielenmaisemiin. Mielenkiintoni kohdistuu näiden kerronnallisten keinojen lisäksi peilaamaan sitä, miten *Kettujumala palelee* -teoksen protagonistin toimii kulttuurisena ihmiskuvana hahmosta, joka kamppailee yhteiskuntaan vaikeasti sulautuvan identiteetin kanssa. Tukeudun sosiologisen identiteettitutkimuksen pioneeriin Stuart Halliin, jonka teos *Identiteetti* (1999) summaa aihealueen keskeisimmät teoriat monitieteisellä otteella. Hänen kokoamansa tietolähteet ja pohdintansa korostavat eritoten identiteettejä yhteiskunnallisten arvotusten heijastuksina. Tällä yhteiskunnallispsykologisella painotuksella pyrin pääsemään käsiksi niihin identiteettiä koskeviin diskursseihin, joita *Kettujumala palelee* -teoksen protagonistin ja tämän muodonmuutos peilaavat todellisuudesta tunnistettavana ilmiönä.

Kirjallisuuden tutkimuksessa selvittäessä sitä, miten kulttuurituotteet representoivat ihmisyyttä ja tuottavat ihmiskuvaa, tulemme puhuneeksi paljon henkilö-hahmoista sellaisten käsitteiden kuin *minus* ja *identiteetti* kautta. Molemmat ovat perua psykologisista diskursseista. Termin sivuavat toisiaan, mutta eivät toimi aukottomasti toistensa synonyymeinä. Minuudesta puhutaan psykologiassa ihmisen käsityksessä itsestään pysyvänä ja yhtenäisenä kokonaisuutena. Identiteetti palautuu pitkälti minuuden-käsitteen lailla ihmisen itsekäsitykseen, kuitenkin sen rakentuminen

edellyttää aina jonkinlaisen kulttuurillisen kontekstin läsnäoloa. Identiteetti onkin muutoksellinen ja kehittyvä rooli tai roolien joukko, jonka ihminen omaksuu tietoisesti tai tiedostamatta. Lukija voidaan paljastaa henkilöihahmon minuudelle kerronnallisilla tekniikoilla, ja esimerkiksi hahmon identiteettejä tulkitsemalla voidaan hahmottaa henkilöihahmon kätkeytyvä minuus. (Käkelä-Puumala 2001, 242-243.) Tutkielmani kohdeteoksen kohdalla tulen kuitenkin puhumaan enemmän sielusta minuuden käsitteen sijaan, sillä termi sopii paremmin metamorfoosiaiheen merkityskenttään ja teoksen esittämän myyttiseen kettujumalan olemukseen.

Identiteettiset roolit ja identiteettien kategoriat elävät dynaamisesti suhteessa kontekstiin, jossa ne tulevat määriteltyiksi. Ne ovat muodostuneet historiasta, mutta vielä ollessaan valmiiksi olemassa ne ylittävät paikan, ajan, historian ja kulttuurin rajat. Identiteetit ovat ihmislähtöisiä määritteitä, joiden avulla pystymme asemoimaan itsemme aikaan ja paikkaan menneisyyden kertomusten ja yhteiskunnallisen koodien valossa. (Hall 1999, 227.) Voidaan puhua esimerkiksi sukupuoli-, kansallistai seksuaali-identiteeteistä.

Identiteettistä toiseutta tuotetaan tulkittujen erojen kautta. Antropologisen selitysmallin tälle Hall tarjoaa nojaten Mary Douglasin käsitykseen symbolisten kategorioiden ”puhtauden” säilyttämisestä. Binaariset vastakohtat ovat luokittelun kannalta keskeisiä, jotta voidaan vetää yhteisön kesken yhtenevä käsitys siitä, millaista yhteistä merkitystä ryhmä haluaa luokittelujärjestelmäänsä tuottaa. Tällä tavoin pyritään säilyttämään yhteisön harmonian säilyvyys. Kuitenkin sitä vastoin, jos kategorioihin ilmestyy jotain sinne kuulumatonta tai sellaista, jota ei voi määrittää mihinkään kategoriaan, se liikaa symbolista kategoriaa ja tulkitaan haitalliseksi. (Hall 1999, 156-157)

Erilaisuus merkataan jollain tavalla (Hall 1999, 146). Kettujumalan maski tekee tarinan protagonistista erilaisen ja yhteisön oudoksuman. Sekä hän, että hänen ympäristönsä jakavat kokemuksena tämän oudoksuttavuudesta. Protagonistin käsitys omasta minuudestaan esitetään horjumattomana sen kautta, miten maski edustaa tälle luonnollista sielunsa ilmentäjää; kuitenkin maskin kanssa näyttäytyminen ja ketun kasvoilla edustaminen osoitetaan teoksen luomassa yhteiskunnassa ongelmallisena. Identiteetti, kettujumalan rooli, näyttäytyy ympäristölle keinotekoisena ja tulkitaan ongelmien lähteenä hahmolle itselleen (Kankare, 40). Sosiologisesta näkökulmasta protagonistin epäonnistuu integroitumaan sulavasti yhteiskuntaan, mikä tuottaa henkistä tuskaa ja eristäytymistä. Hän ei ole vain metamorfi matkalla kohti muodonmuutostaan, vaan myös luettavissa olentona, jonka identiteetin kategoriaan lukeutumattomuus liikaa

yhteiskunnan määrääviä symbolisia kategorioita. Tuohon ”epämääräiseen” kategoriaan hän kuitenkin asettuu tietoisesti jo tarinan alussa asettaessaan maskin kasvoilleen (Kankare, 4). Maskin kautta protagonistista asemoi omaa identiteettiään muille.

2.3 Metamorfoosiaihe

Metamorfoosiaihe on kirjallisuuden kentällä iäkkäimpiä tarinallisia traditiota. Aihe on historiansa alkulähteillä ilmestynyt folkloristiikassa toteemieläiminä ja eläinsatuina. Modernissa kirjallisuudessa metamorfoosiaihe käsittää taas ontologis-epistemologisia kysymyksiä liittyen ihmisyyteen ja kysymykseen meistä psykofyysisinä kokonaisuuksina. Vaikka metamorfoosiaiheesta ei pystytä löytämään yleispätevää kerronnallista funktiota tai merkitystä, vaan tekstit soveltavat sitä yksilöllisesti omiin tarpeisiinsa, yhteistekijänä aihealueen tarinoiniin löytyy aina metamorfi (eli muodonmuuttaja), joka elää muodonmuutoksen tuottaman vieraan ruumiin eristämänä ja samaan aikaan tietoisena tuon muodonmuutoksen kontekstista. Yhtenevänä tekijäksi aihealueen teksteille kiteytyy sielun ja ruumiin välisten ristiriitojen käsittäminen. (Kuusisto 1991, 3-5, 69-71.)

Muodonmuutosaiheesta on kehittynyt modernin kirjallisuuden kentälle fantasian poetiikan kerrontastrateginen keino, jossa tulkinnallinen häilyvyys petaa monenlaisille merkityksensynnyn lähteille. Nykykirjallisuudessa metamorfin muodonmuutosvoima nähdään välineenä kuvata yksityisyyden ja eristyneisyyden tunteita (Kuusisto, 48); muodonmuuttajan kyvyt leimaavat häntä muuhun yhteisöön nähden. Aiheen nykyaikaisessa traditiossa muodonmuutos on esitetty hitaasti etenevänä prosessina, jonka aikana metamorfi alkaa oireilla suhteessa inhimilliseen ympäristöönsä niin, että tämän havainnoissa tapahtuvien muutosten voidaan nähdä kertovan paljon metamorfien minäkäsityksestä ja tiedoisuudesta (Kuusisto, 74). Tutkielmani kohdeteoksessa nämä näyttäytyvät protagonistin havaintokenttään ilmestyvinä kausaalipoikkemina, kun muutoin sulat ja kasvistoltaan rehottavat maisemat muuntuvat lumisateiseen vuoristonäkymiin tai kun hän alkaa yhtäkkiä leijua tyhjiössä yhdessä tähdenlennon kanssa (Kankare, 12-18, 49-50).

Kettujumala palelee -teoksen protagonistista ja samalla tarinan metamorfi esitetään hahmona, jolla muodonmuutos on lopulta vain tämän tahdonalaisesta valinnasta kiinni (Kankare, 63). Häntä kuitenkin paineistaa ennen muodonmuutosta halu integroitumisesta inhimilliseen ympäristöön ja päästä irti yksinäisyyden tunteista. Elämä ikään kuin rullaa oravanpyörässä, jossa hän on tarkkailijan roolissa luokkahuoneellisessa ihmisissä (Kankare, 20) ja kieltäytyen näiden tovereiden ja jopa perheensä yrityksistä ottaa tähän kontaktia (Kankare, 21, 34-36). Matka ihmisten keskeltä vie joko lenkkipoluille koiran kanssa tai oman huoneen hiljaisuuteen.

Näen, että teoksesta luettava identiteettisen häilyvyyden teema hyödyntää kerronnallisesti metamorfoosiaiheesta löydettäviä funktioita, joilla tämä narratiivi on toimiva rakentaa. Metamorfin yhteiskunnallinen ja itsetiedostettu leimaantuminen, inhimillisessä ympäristössä tapahtuva oireilu ja sekä ruumiillisen vankeuden kokemus ovat kaikki sellaisia metamorfoosiaiheen tarjoamia kerronnallisia keinoja, jotka ovat suoraan yhteydessä teeman rakentumiseen *Kettujumala palelee*-teoksessa. Näkemysni teemaan on tässä mielessä hyvin generatiivis-transformatiivinen tavassani tarkastella sitä tekstin, tässä tapauksessa sarjakuvallisen kerronnan, semanttisena keskuksena (Suomela 2001, 148), jonka pohjalta on valittu sitä rakentavat ilmiöt.

3 Metamorfoosi

3.1 Kettujumala-maski symbolina

Kettujumala palelee kuuluu sarjakuvana itseilmaisevaan genreen. Genren ominaispiirre on yksityisen kielen käyttö esimerkiksi symboliikan ja allegorian kautta, jonka avulla käsitellään elämäntilallisesti vaikeita aiheita (Kontturi 24.9.2015, luento 2). Itseilmaisevaa genreä edustavan teoksen tutkimuksessa tuleekin kiinnittää huomiota kulttuurillisiin viittaussuhteisiin, jotta päästään tarinoiden teemoihin käsiksi: mitkä ovat symbolien funktiot ja minkälaisen allegorisen merkitystason ne luovat teokselle?

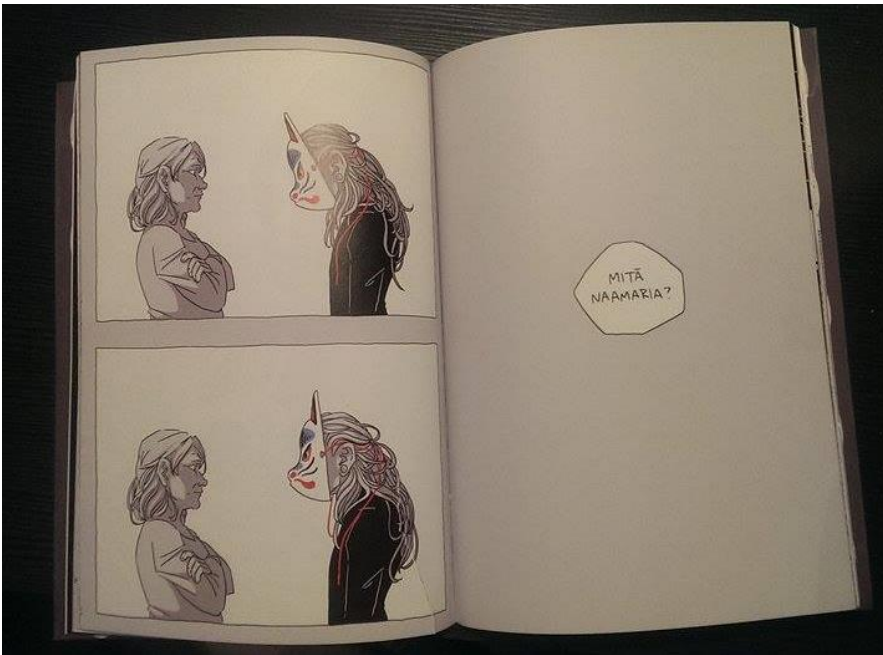
Symbolilla tarkoitetaan asian kulttuurillista viittaussuhdetta toiseen. Voidaan puhua myös yksityisestä symboliikasta, kun tietty asia toistuu useamman kerran samalla metaforisella arvolla sen sijaan että kyseessä olisi yleisesti tunnettu kollektiivisen tulkinnan omaava symboli. (Mäkikalli & Steinby 2013, 190-191.) Teoksen maskiin voidaan nähdä sisältyvän yksityistä symboliikkaa, jos rinnastaa Kankareen *Miska Pähkinässä* luettavaa kategorioiden rajojen kokeilua asuvalintojen kautta. Muuttamalla hiuksiaan ja luopumalla rintaliiveistään Miska pystyy manipuloimaan sitä, miten häneen suhtaudutaan. Samalla tavoin *Kettujumala palelee* teoksen protagonistin paikantaa identiteettiään muille maskin kautta irti ihmislajeista.

Identiteetti teemaan on löydettävissä *kettujumala* maskin kautta paljon kollektiivista symboliikkaa. *Kettujumala*-maski viittaa japanilaisesta kulttuurista tuttuun kabuki-teatteriin ja siellä tavattavaan Genkurō-hahmoon, joka on ketun muodossa kulkeva henkiolento. Hahmolla tiedetään olevan yliluonnollisia voimia kuten kyky muodonmuutokseen (Jones 1993). Kuvapainoitteinen kerronta (McCloud 1993, 153) *Kettujumala palelee* -teoksessa asettaa vahvasti narratiivin rakentumista

maskin varaan. Moni seikka johdattelee tulkitsemaan maskia ja sen taustalla piilevää symboliikkaa: maski nostetaan avainasemaan jo sisäkansissa, jossa sitä toistetaan päällekkäisinä riveinä, ja on huomattavaa, että maski on muuten kuvitukseltaan mustavalkeassa teoksessa ainoa värillinen komponentti. Maski voidaan nostaa johtomotiiviksi teoksessa, sillä se kantaa suurta merkityssisältöä tarinan etenemisen sekä sen aiheisällön vuoksi (Mäkikalli ja Steinby, 2013, 61).

Kettuun eläimenä on liitettävä monenlaista tematiikkaa niin itä-aasialaisessa kuin länsimaisessa kansanperinteessä. Ketun oveluutta ja laskelmallisuutta on esitetty esimerkiksi Grimmin saduissa kuten *Rouva Kettusen häät*. Nimenomaan japanilaiseen kitsune-mytologiaan painottuminen semanttisessa tulkinnassani johtuu siitä, kuinka maski ikonina luo siihen suoran viittauksen. Kettuun yhdistettävä tematiikka on yhteisvaikutusta buddhalaisesta ja shintolaisesta uskonperinteestä, sekä toisaalta Kiinasta Japaniin tuodusta ja käännettyistä tarustosta (Heine 1999, 30-32). Kettu tunnetaan eläimenä, joka kykenee elämään ihmisen välittömässä läheisyydessä, mutta kuitenkin ihmislajin kesytyksen ulottumattomissa. Kun kontrastia toisilleen luovat toisaalta tuo kesyttämätön luontokappale ja samalla sen sopeutuminen ihmisen rakentamaan ympäristöön, on ketusta muodostunut marginaalisuuden ja rajakäynnin symboli. Ihmisen suhtautumista kettuun voi pitää ristiriitaisena: ketun näkeminen oli joko merkki häiriöstä tai tarpeellisesta muutoksesta. Itä-Aasian kettusaduissa ja tarinoissa hahmoa tavataan toisaalta muodonmuutoksen kautta viettelyksen uhrejaan etsivänä, mutta samalla kettu voi ilmentää myös jumalallisuutta ja pyhyyttä. Kitsune-hahmon luonne rajojen ylittäjänä korostaa itsessään tarinoissa havaittavien rajojen merkitystä sekä moraalista häiriötä siirrosvaiheiden aikana. (Heine 1999, 30-37.) *Kettujumala palelee* -teoksessa protagonistilla on oireita noiden maailmojen kiirastulessa kahden maailman rajalla (nähtävissä kuvassa 3). Tutkielmani valossa kuitenkin kettuun liitettävä trooppi taikavoimien omaajana ja etenkin muodonmuuttajana on oleellinen.

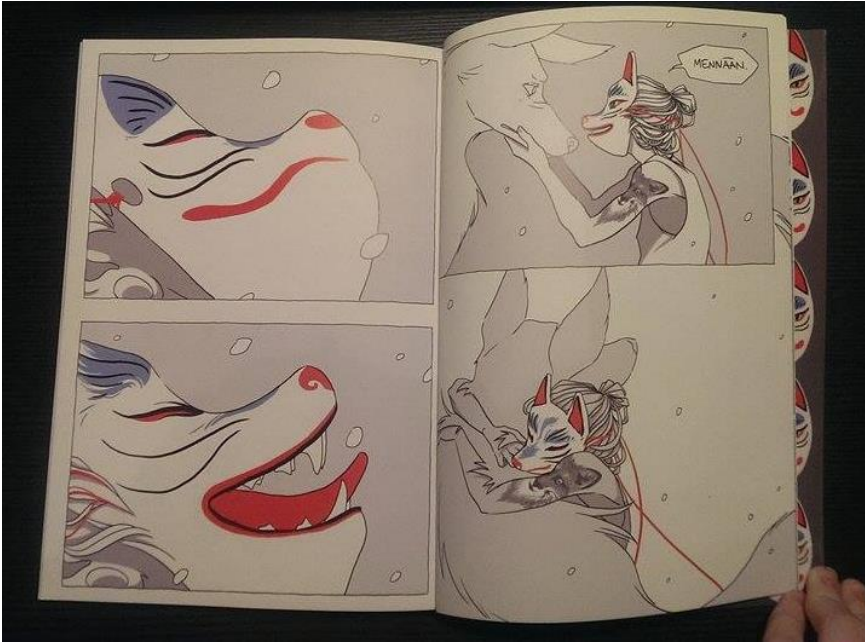
Protagonistin kulkiessa läpi tarinan maski kasvoillaan tarinassa korostuu vääjäämättä myös päähahmo itse. Teoreettiselta kannalta onkin mielenkiintoinen kysymys, voidaanko maskia ja protagonistia erottaa toisistaan: onko kyseessä maskia kantava hahmo vai hahmo, jonka kasvot ovat maski? Teos itsessään käsittelee vahvasti tätä samaa kysymystä maskin noustessa puheenaiheeksi protagonistin ja tämän äidin välille. Protagonistin äiti kehottaa suoraan tätä luopumaan kasvojaan peittävästä naamarista nähdessä sen syynä protagonistin eristyneisyydelle, mutta tämä itse ei havaitse kasvoillaan olevan mitään ylimääräistä (kuva 1). Tämä on ainut kerta teoksessa, kun dialogin kautta hahmot tiedostavat sanallisesti maskin olemassaolon.

Kuva 1: Wolf Kankare 2014, Kettujumala palelee

Käyttäessään termiä "naamari" maskin sijaan äidin kommentti kulminoi hyvin skeptisen näkökulman, joka ympäristöllä on protagonistin maskiin. Naamari terminä alleviivaa enemmän näkökantaa, jossa tämä objekti näyttäytyy keinotekoisena rekvisiittana ja puettu naama viittaisi hahmoon, jota protagonistista yrittäisi imitoida. Protagonistin oma suhtautuminen taas viittaa maskiin enemmän jatkeena hänelle itselleen; kyseessä ei voi olla vain ympäristöä varten pystytetty kulissi, sillä maski nähdään hahmolla myös oman kotinsa yksityisyydessä. Tarinan tapahtumaketju johdattelee lopulta niin pitkälle, että staattinen ja ilmeeton maski muuntautuu karvaisiksi ja dynaamiseksi kasvoiksi (kuva 2). Koska maskin olemassaolo esitetään teoksen sisällä näin ristiriitaisena, olen itse päättänyt viitata naamarin sijasta maskiin. Jätän näin liikaa arvottamasta kysymystä maskin luonteesta teoksen sisällä, ja keskityn enemmän maskin symboliselle ulottuvuudelle: mihin teoksen ulkopuoliseen ilmiöön maskilla viitataan? Myöhemmissä luvuissa tulen käsittelemään yksityiskohtaisemmin, mitä maskin tuottama tieto todentaa teoksen sanomasta.

Muodonmuutos näyttää kulkevan keskeisenä pyrkimyksenä protagonistille, jolle niiden toteutuminen saa aikaan vapautumisen tunteen. Muodonmuutoksessa ei tapahdu vain fyysinen muuntautuminen ihmisestä ketun hahmoon, vaan myös henkinen eheytyminen, kun protagonistista paljastaa itsensä omalle luonnolleen (kuva 2).

Kuva 2: Wolf Kankare 2014, Kettujumala palelee

Maski luo alluusion teoksen ulkopuolelle lisäten kontekstia ja tulkintavaraa lukijalle siitä, mihin maskilla voitaisiin viitata. Teoksen staattisen tekstin vähäisyys ja sitä vasten laajat tilan ja ajan kuvaukset ilmaisevat sitä, että tapahtumasarjan sijaan keskiössä on kuvattava ilmiö. Tämän teoksen tapauksessa kyseessä näyttäisi olevan kokemus, jonka tuo muodonmuutoksen potentiaali saa protagonistissa aikaan.

Teos esittääkin protagonistin hahmona, joka elää epävarmassa välitilassa ennen muodonmuutosta. Tarinan alussa hän asettaa kasvoilleen maskin ja siitä tulee lopulta osa häntä. Alun ja lopun välissä lukijalle selviää, että maski on protagonistille erottamaton osa tämän identiteetin käsittämistä ja muille se näyttäytyy naamarina päähahmon todellisten kasvojen peittona. Maski luo jännitteen päähahmon ja tämän kulttuurisen ympäristön välille, jossa hän eristyy ja seuraa kuin sivusta muiden ihmisten elämää. Sen sijaan hän itse elää tietynlaisessa välitilassa, joka sisältää epävarmuutta sen suhteen pyrkiäkö muutokseen senkin uhalla, että se erottaa hänet lopullisesti muusta yhteiskunnasta.

Teoksesta luettavat mielenmaisemat ja sosiaaliset tilanteet (joihin palaan myöhemmissä luvuissa) yhdistettynä maskin antamaan kulttuurilliseen kontekstiin osoittavat mielestäni kuvainnollisuutta elämiseen binäärisen jaon ulkopuolelle jäävässä sukupuoli-identiteetissä. Palaan tutkielmassani vielä siihen, miten maski yhdistyy muiden tarinallisten komponenttien kanssa rakentamaan olettamaani narratiiviä.

3.2. Luonto eheytyksen tilana ja koira kumppanina

Kettujumala palelee -teoksessa on nähtävissä metamorfoosiaihetta kantaneista saduista ja mytologisista tarinoista tuttuja piirteitä sen nimissä, kuinka se esittää maailman jakautuvan päähenkilöä leimaavaan profaaniin arkimaailmaan ja yliluonnollisten voimien hallitsemaan maagiseen sfääriin (Kuusisto 1991, 42). Mitä piirteitä on arkiympäristössä verrattuna tuohon maagiseen ulottuvuuteen; mitä erot kertovat ympäristöjen luonteista? Mainittavin ero lienee se, että vuorille kipuaminen vie protagonistin pois kulttuurista ja ihmisten keskeltä (Kankare, 56-62).

Teos käsittää luonnon ja protagonistin suhdetta kaikkisyhteyden maailmankuvan lailla; subjektin ja ympäristön välillä vallitsee eriytymättömyys siinä suhteessa, kuinka luonnon kontekstissa yhdistyvät sielu ja ruumis sitä vastaavaksi. Luonto ikään kuin houkuttelee protagonistia puoleensa raottamalla välillä jylhää näkymää itsestään arkimaailman keskeltä (Kankare, 13-20). Kylmä ja luminen vuoristo ei näytä ympäristöltä, johon edes hintelä ja vähäisesti pukeutunut protagonistista istuisi. Vuoristossa hän kuitenkin kohtaa lajitoverinsa, kettujumalan, joka johdattaa protagonistin tekemään valinnan maagisen sfäärin eli vuoriston tai arkimaailman välillä (Kankare, 63-66). Metamorfoosiaiheiden troopit näkyvät *Kettujumala palelee* -teoksen kontekstissa siis myös ympäristön suhteessa subjektiin itseensä. Kyse on esi-individualistisen narratiivin perinteestä:

”Ympäristön ja subjektin eriytymättömyys antaa identiteetin käsitteelle hyvin väljän muodon myyttisen maailmankuvan piirissä. --- Mikäli kansanperinteen metamorfoosiaineistoa tarkastellaan esikirjallisena kerronnan muotona rakennetta ja henkilöhahmon käsitettä silmällä pitäen, korostuu metamorfoosiaiheeseen verrannollinen kerronnan elementtien organisaation jäsentymisen. --- Keskimääräisesti ottaen kirjallisen muodonmuutosaihe lähestyy kansansadun perinnettä vankeuden tunnelmissaan” (Kuusisto 1991, 44)

Rajan ylitys maagiseen sfääriin, luontoon, kuvaa teoksen kontekstissa konfliktien ratkeamista: hahmo palautuu tuossa miljöössä siihen lokeroon, johon hän luonnon järjestyksen mukaan kuuluisi. Ympäristö on päähahmon identiteetin lailla teoksen kontekstissa jotenkin rajoiltaan häilyvä ja reflektoi hyvin tämän mielenmaisemaa.

Arkimaailman keskellä protagonistin tukena, ja jollain tavallaan samat vaikeudet jakavana sielunkumppanina, toimii tämän lemmikkikoira. Koira ei myöskään omistajansa lailla istu hyvin yksinoloon ja reagoi negatiivisesti ulkopuolisiin. Siinä, missä protagonistista osaa suhteellisen hyvin naamioida tunteensa maskin taakse ja pitää tunteitaan ihmisten ilmoilla kurissa, koira välittää tunteenpurkauksensa hyvin sensuroimattomana. Ihmissaailman keskellä tuo luontokappale todentaa samoja tunteita kuin protagonistista ja alleviivaa protagonistin yhteenkuuluvuutta luontoon näiden hahmojen välisen kiintymyksen kautta.

3.3 Metamorfoosifantasia - Biologinen determinismi kyseenalaistettuna

Metamorfoosi toimii ainutlaatuisena itsereflektoivana metaforana tavassa, jolla se haastaa käsityksen ihmisen rakenteesta, luo mielikuvaa ajallisuudesta ja kehityksestä (Mikkonen 1997, 28). Aihe toimii näin kerronnallisena kytköksenä hahmojen psykologiseen mielentilaan. Kohdeteoksessa luonnon kontekstissa tapahtuva metamorfoosi paikallistaa teemaa merkittävästi kyseenalaistamaan biologisen determinismin diskurssia puhuessa identiteeteistä. Identiteettien käsittäminen binääristen vastinparien kautta yksinkertaistaa tapaa, jolla diskursseja identiteetistä muodostetaan (Hall, 153-154). Tutkielmani kohdeteoksen keskiössä on hahmo, jolle ihmiskeho ja arkimaailma ovat kuin vankiloita. Muodonmuutoksella kuvataan *Kettujumala palelee* -teoksessa kehollista täydentymistä, joka tapahtuu luontoympäristössä kulttuurisen kontekstin ulottumattomissa. Rinnastan teoksessa esitettyä metamorfoosia kuvauksena identiteetikriisistä. Metamorfoosiaiheen puitteissa näen viittauksen nimenomaan transkokemukseen.

Ruumiin ja sielun ristiriita, identiteetin dissonanssi on erottamaton osa transkokemusta, sillä kyseessä on ilmiö, jossa henkilön biologinen sukupuoli ei vastaa tämän kokemusta omasta sukupuoli-identiteetistään; seurauksena muodostuu usein sukupuolisen dysmorfian kokemuksia, kun peilikuva ja sosiaalinen konteksti eivät tunnusta tätä kokemusta (Zwang 2012, 372). Pukeutuessaan maskiin protagonistitunnustaa sielun värejään ja huomaa, ettei hän silti aukottomasti tavoita sitä samaa näkemystä itsestään, joka sen kuuluisi olla. Ympäristöstä eristäytyminen ja sieltä kaikuva epäily tähän samaan epäkohtaan hämmentävät häntä vain lisää.

Otetta ilmiöön voidaan tutkielmani kohdeteoksen sisällä pitää jossain määrin ehkä ironisena; tapahtumien keskiössä on myyttinen kettujumala, joka on vangittuna ihmisen ruumiiseen, mutta eheytyminen kuitenkin tapahtuu luontoympäristössä. Ironiseksi kontrastiksi asettuvat toisilleen näin toisaalta myyttisenä pidetty hahmo, joka kuitenkin kuuluu osaksi luonnon järjestystä. Teos kai yrittääkin sanoa, ettei kokemus ole kaikkien käsillä, mutta sen ei pitäisi kyseenalaistaa sen todellisuuden pohjaa. ”Toiseuden” identiteetti on kuin maaginen voima, joka leimaa yksilön valtaväestöön nähden. Teos toisaalta voisi lukea identiteetin häilyvyyden ja leimallisuuden esittämisen valossa myös niitä tulkintoja, joissa metamorfoosiesitys viittaisi muidenkin marginaalisten kategorioiden kokemuksiin esimerkiksi mielenterveysongelmista. Teoksen identiteetin käsittäminen on tässä määrin hyvin postmoderni katsoessaan identiteetin määrittävän dynaamisesti suhteessa niihin tapoihin joilla ihmisiä representoidaan ja heistä kulttuurisessa

ympäristössä puhutaan. Historialliset diskurssit ottavat näin yliotteen biologisista puhuessa identiteetistä (Hall, 23).

”Täysin yhtenäinen, loppuunsaatettu, varma ja johdonmukainen identiteetti on fantasiaa. Kun merkitysten ja kulttuuristen representaatioiden järjestelmät lisääntyvät, kohtaamme mahdollisten identiteettien hämmentävän ja nopeasti vaihtuvan moneuden, jossa tunnemme voivamme ainakin tilapäisesti identifioitua mihin tahansa näistä identiteeteistä.” (Stuart Hall 1999, 23)

Kankareen esikoisteoksessa *Miska Pähkinässä* päähahmo Miska kokeilee ulkonäkönsä manipuloinnin, kuten hiusten leikkuun ja rintaliivien jättämisen avulla sitä, miten hän liukuu sukupuolen kategorioista toiseen. Hän tulee huomanneeksi, miten pienillä asioilla ulkonäössä nuo stereotyytiat on koodattu. *Kettujumala palelee* protagonistilla voisi sanoa olevan samanlainen motiivi maskin käytön takana. Kyse on tietynlaisesta kategorioiden kokeilusta ja arkisfäärissä asetettujen rajojen havainnollistamisesta tarinamaailmassa. Tarinassa on löydettävissä välkähdyksiä silloin tällöin siitä, että protagonistin fiksaatio ketun muotoon on syvempi ja pitkäaikaisempi: hihattomat paidat paljastavat tämän vasemmassa käden kettutatuoinnin (Kankare, 65) ja näkymä tämän huoneeseen paljastaa seinältä kettuaiheisen julisteen (Kankare, 25). Ketun hahmo tai sen muoto on niin oleellinen protagonistille, että se on läsnä kaikissa henkilökohtaisimmista aspekteista tätä; kasvoilla, kotona ja ihoon hakattuna.

Omaelämäkerrallisen sarjakuvan luonteeseen kuuluvat oleellisesti omakuvat. Noiden kuvien piirtämisen käytäntöön kuuluu ilmaista ruumiillisuuttaan tavalla, joka kuvaa parhaiten hahmon kautta taiteilijan minuutta. Näihin omakuviin lisätään usein symbolisia elementtejä ja retorisia tasoja merkitysten syventämiseksi. Kehoa tavataan kuitenkin käsittää genren teoksissa usein siihen liittyvien psykologisten kärsimysten valossa. Esimerkiksi pahoinpidelty, vammainen tai rodullistettu ruumis tai sairastunut mieli voivat nousta kertomuksen keskiöön piirretyissä elämänkerroissa. (El Refaie 2012, 51, 61.) *Kettujumala palelee* -teoksen protagonistia on rakennettu tällaisilla samoilla periaatteilla maskin symboliikan kautta ja metamorfoosiaiheen yhdisteessä ihmiskehon vankilan kontekstiin. Kertomuksen keskiöön nousee arkimaailmassa oireileva ihmiskeho, jonka ainoa viite sielun todellisesta luonteesta on kettujumalan maski. Muodonmuutoksen jälkeenkin, kun viimeisellä sivulla nähdään kaksi kettuhahmoa juoksemassa vuoristolla kaukaisuuteen, pystytään erottamaan niistä toisella maskin punaiset nauhat. Maski merkkää näin identiteettistä jatkumoa ja merkkää sielun pysyvyyttä, vaikka keho ottaakin toisen muodon. Minuus ei ole teoksessa naamioitu vaan paikallistettu maskin avulla.

4 Sarjakuvakerronta - subjektiivisia näkökulmia

Teoksen alkuvaiheilla eletään vielä kerronnallisen tyhjiössä. Tarinan ensimmäinen kuva-aukeama avaa ”objektiivinen kamerakuvakulma” (ks. Mikkonen 2008, 312) sähköpöytästä ja sen johdoista taivasta vasten. Tähän näkökulmaan ei voi johtaa sitä havaitsevaa hahmoa tai kertojaa. Päähahmo tutustutetaan lukijalle seuraavalla sivulla, jolloin tätä ei vielä nähdä maski päässä vaan ostamassa sitä katukaupasta (Kankare, 1-2). Kahdesta päällekkäin sommitellusta ruudusta ei pysty saamaan irti kuin sen, että kyseessä on hintelä ihmishahmo. Näkökulma liikkuu ylhäältä alas luettaessa tämän hahmon jaloista yläkroppaan; lukija näkee takaapäin kuvattuna tämän pitelemässä maskia käsissään. Seuraavalla sivulla hahmo kuvattuna edestäpäin, kun hän asettaa maskia kasvoilleen (Kankare, 3-4). Havaintopisteet ovat tarinassa joko kohdistuneet, lähtöisin tai palautettavissa protagonistiin. Suurimmaksi osaksi kertomuksessa onkin erotettavissa ulkoinen fokalisaatio, jossa protagonisti fokalisoidaan. Kyseessä on kolmannen persoonan kertojan tyyppinen ratkaisu, jossa tarina rakentuu seuraten protagonistin toimintaan ja tämän suhtautumisessa ympäristöönsä.

Johtuen monista eri kuvakerronnan tasoista, ja niiden toisinaan monimutkaisista suhteista staattiseen tekstiin, sarjakuvakertomuksen ulkoinen fokalisaatio ei vastaa kerronnalliselta rikkaukseltaan tekstin tapoja kuvata mielen toimintaa (Mikkonen 2008, 316-317). Monesti sarjakuvassa luetaan ns. behavioristisen kerronnan eli hahmon käytöksen kautta tietoa tämän mielestä. Toinen tapa kuitenkin rakentaa tuota tietoa ja luoda sarjakuvakerronnan keinoin illuusiota henkilöahmon tietoisuuden jatkumosta on näkökulmien tutkiminen. (Mikkonen 2008, 317.) Sarjakuvasta voidaan eritellä erilaisia näkökulmallisia tekniikoita, joilla rakennetaan kokemusta fokalisoitun hahmon havaintopisteestä. Tekniikoilla painotetaan kerronnassa näin kuvatun maailman ja sitä katsovan henkilöahmon suhteen ilmentämisen erilaisia muotoja. (Mikkonen 2010, 320.)

Teoksessa tarinalliset kohtaukset erotetaan toisistaan ns. perspektiivittömällä ruudulla (Kankare, 19) tai vaihtoehtoisesti laaja-alaisen ruudun venyttämisenä tyhjään tilaan siihen suuntaan, minne lukusuunnallisesti toiminta on jatkumassa (Kankare, 38). Kyseessä ovat kertomuksessa ne ruudut, joilla ei ole ”sisäänrakennetun näkökulman ikkunavaikutelmaa” (Mikkonen 2010, 310). Tyhjän ”mitään kertomattoman” tilan käytöllä kuten avaralla tilan kuvauksella ja yksivärisillä ruuduilla pystytään jakamaan kertomuksen tapahtumia ajallisesti. Ne tahdittavat teoksen jäsentymistä jakamalla kohtaukset omiin tiloihinsa ja paikallistavat hyvin, milloin toimintaa voidaan lukea yhtenä

tapahtumaketjuna. Tämä on tärkeää etenkin niissä kohtauksissa, joissa ympäristön kuvaus vaihtuu radikaaliin tahtiin vain yhden välipalkin erotuksella (kuva 3). Kerronnallisesti on tärkeää hahmottaa se, että ympäristön muutos ei ole merkki ajallisesta siirtymästä, vaan fokalisoitun kohteen vaihdoksessa on tämän tapahtumaketjun sisällä muunlaisia merkityksiä.

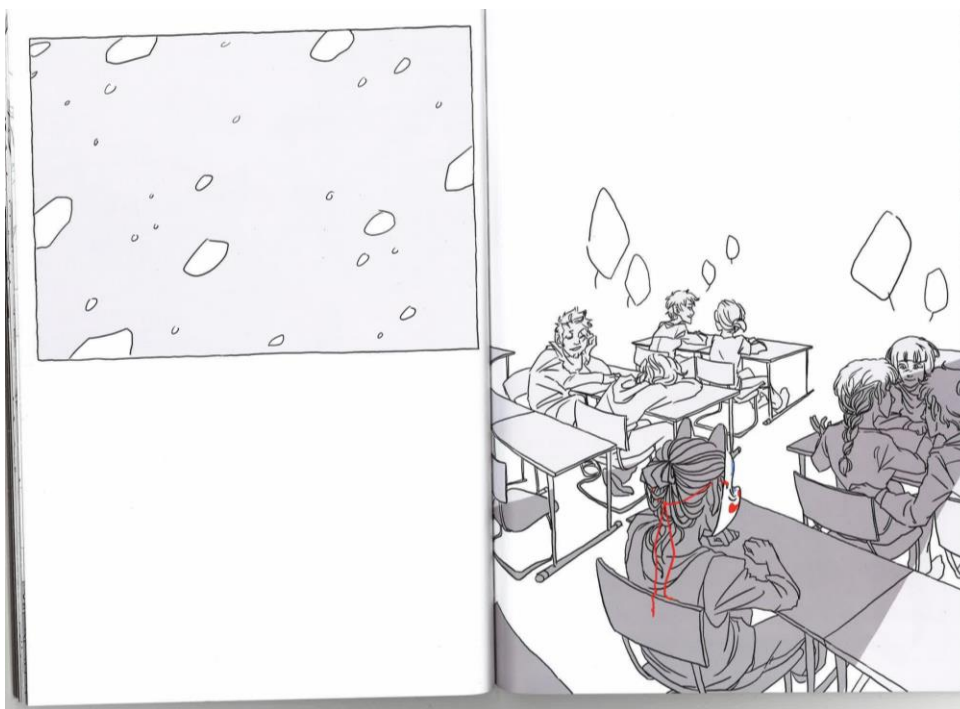
Kuva 3: Wolf Kankare 2014, Suuri Kurpitsa

Kettujumala palelee -teoksessa tapahtumasarjojen rajaaminen mahdollistaa kausaalipoikkeamien tarkastelun kerronnallisina tarkoitteina eikä vain fyysisinä tiloina. Kerronnassa näkökulma asemoidaan useaan otteeseen protagonistin selän takaa niin, että lukija sijoittuu kuin katsomaan tämän havainnoinnin prosessia (Kuva 7). Niin sanotulla kuvakulma olkapään takaa -tekniikalla

Kuva 4: Wolf Kankare 2014, Suuri Kurpitsa

pyritäänkin luomaan vaikutelma, että kuva sisällyttää hahmon näkökenttää (Mikkonen 2010, 321-322). Usein juuri todella laajat ja panoraamiset näkymät, etenkin vuoristonäkymään ovat kertomuksessa asetettu tällä tavoin henkilöhaamon subjektiiviseksi käsitettävään perspektiiviin. Muiden hahmojen, lukuun ottamatta luontokappaleita ja koira-toveria, ei tarinassa voida varmentaa vuoristomaisemaa nähneeksi. Tarinan alkupuolella vuoristo ei ilmene äkinäisesti kerrontaan, vaan lumihiihtaleet ilmestyvät ensin tarinamaailmaan hahmon selkäpuolelta. Sivujen 11-18 välillä seurataan protagonistin havaitsemisen prosessia, kun hän kääntyy katsomaan edessään aukeavaa näkymää. Aukeamalla 15-16 fokalisoidaan protagonistin jalat, jolloin erotetaan monen asian tapahtuvan yhtä aikaa niiden ympärillä. Tasainen maa hänen allaan alkaa halkeilla ja puskea esiin maakuorestaan. Lemmikkikoiran maassa lojuva hihna fokalisoituu ja seuraavassa kahdessa näkökulmassa voidaan erottaa näiden kahden hahmon muuttuneet mittasuhteet edelliseen aukeamaan nähden: koira on kasvanut isommaksi ja muuttunut ulkomuodoltaan susimaisemmaksi pidentyneellä hännällä. Tästä ensikohtaamisesta eteenpäin lumihiihtaleet alkavat toimia indeksinä maagisen sfäärin läheisyydestä.

Kuva 5: Wolf Kankare 2014, Suuri Kurpitsa

Kuvassa viisi voidaan havaita samankaltaisuutta lumihiihtaleiden ja seuraavan ruudun puhekuplissa. Tyhjät puhekuplat yhdistettynä protagonistin selän takaa tulevaan kuvakulmaan toki luovat selkeän merkityksen sille, että tämän havaintopisteestä ei rekisteröidä väkijoukon puhetta. Lisäksi

hahmojen sommittelussa korostuu selkeästi toistensa kanssa vuorovaikutuksellinen väkijoukko kontrastina varjojen peittämään yksinäiseen protagonistiin. Kuitenkin hiutaleiden ja puhekuplien samankaltaisuus tuntuu luovan aukeaman kerrontaan omia merkityksiään. Muotojen yhdistyminen viittaa maagisen sfäärin läsnäoloon ja seuraavan protagonistia tilanteesta toiseen vielä tuon kohtauksia jakavan perspektiivittömän näkökulman yli.

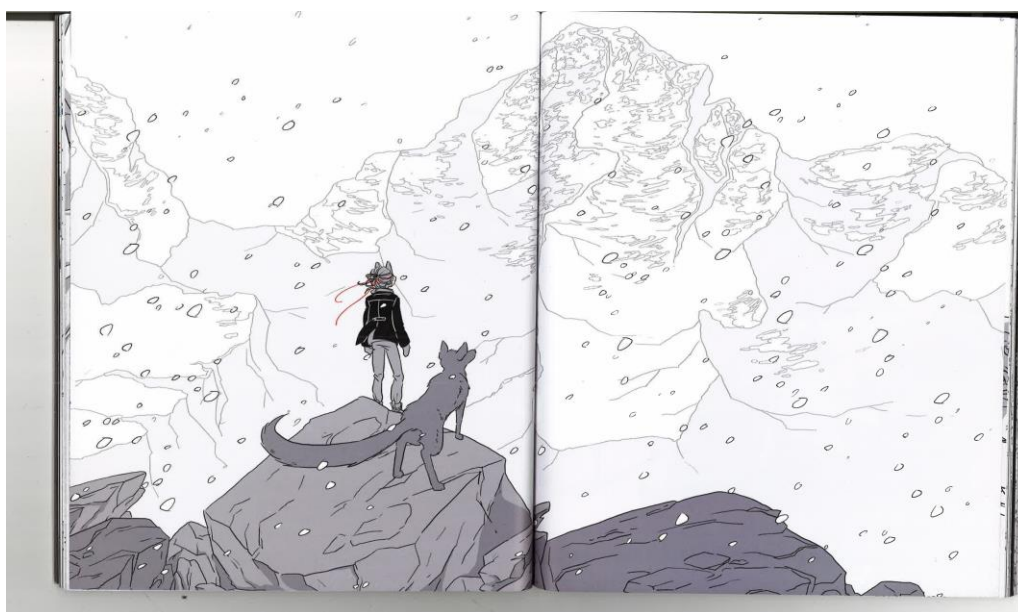
Protagonistin epämääräinen mielentila hahmottuu, kun näkee tämän toiminnan erojen kontrastit ihmisten keskellä ja ollessaan yksin. Kummassakaan kontekstissa hahmoa ei voi lukea tyytyväisenä olotiloihinsa. Sosiaalisissa tilanteissa hänen hermostuneisuutensa ilmenee muista eristäytymisenä ja niskan hieronnassa hikipisaran valahtaessa otsalta (Kankare, 21) samalla, kun tämä joutuu kieltäytymään kutsusta viettämään iltaan. Jo seuraavan sivun näkökulmassa on rappukäytävä, josta protagonistia löytyy nojaamasta polviinsa pieneksi käpristyneenä.

Kuvassa kuusi on tapahtunut havaintopisteen siirtyminen edelliseltä aukeamalta ulkoisesta fokalisaatiosta kiinnittymään pöydän vastapäätä ihmisiä istuvaan protagonistiin. Tämä hahmoon palautettava sisäinen fokalisaatio asettaa lukijan ja protagonistin samaan havaintopisteeseen. Näkökulmaan on luotu merkityssisältöjä vielä varjostuksilla ja asetelmilla: kuvakerronnassa painotetaan pariskuntien välisillä läheisyyksillä ja näiden hänelle ystävälliseksi, tai ehkä juuri äidin monologin valossa sääliviksi, tulkittavilla ilmeillä hahmolle välittyviä havaintoaistimuksia. Varjostukset korostavat kasvojen juonteita ja kirkkaiden silmäparien tuijotusta, jotka häneen kohdistuvat.

Kuva 6: Wolf Kankare 2014, Suuri Kurpitsa

Teoksessa ilmenee neljä kohtausta, jossa protagonistista kohtaa muita ihmisiä ja kerrontaan sekoittuu verbaalisia tasoja. Ensimmäisessä hän pahoittelee koiransa ärhentelyä ohikulkijalle (Kankare, 11), kahdessa seuraavassa käydään läpi pidempikestoista dialogia, kun protagonistista on koulussa ja käymässä äitinsä luona (Kankare, 20-22, 32-42) ja viimeinen tapahtuu netin kautta tapahtuvan treffipyynnön välityksellä (Kankare, 56). Jää tulkinnanvaraiseksi voiko tuon samaisen yhteydenoton jatkuvan vuoriston maagisessa sfäärissä siellä oleskelevan ketun hahmossa (Kankare, 61-64). Dialogit jakavat informaatiota protagonistista, johon kuva ei yksin pysty. Dialogissa äidin kanssa hahmottuvat protagonistin sosiaaliset vaikeudet, jotka tiivistyvät hyvin protagonistin lausumaan ”mut en mä vapaaehtoisesti yksin oo” (Kankare, 40).

Kuva 7: Wolf Kankare 2014, Suuri Kurpitsa

Näin teksti kykenee avaamaan protagonistin minäkäsitystä ja selittämään tämän käytöstä tavalla, johon kuva ei yksikseen pystyisi. Hahmo osoitetaan tämän puheiden kautta itsetietoiseksi vaikeasta vuorovaikutuksestaan arkimaailmaan sekä mentaliteettinsa solmuisuudesta. Teksti lisäksi avaa hahmon vaikeuksia havaita itseään muiden näkökulmasta ”mitä naamaria?”-huomautuksen kautta (Kuva 1). Kommentti jää ilman vastausta ja nostaa lukijan hetkeksi pohtimaan maskin ontologista olemusta tarinamaailmassa. Sama kyseenalaistaminen jatkuu myös luonnon kausaalipoikkeamien kohtaamisena. Lukijalle informaation aukkoisuus nostaa kuin luonnostaan mielenkiinnon siihen, mitä ilmiötä ja kokemusta protagonistin havaintoketjuja kuvaamalla haetaan.

5 Päätäntö

Olen tutkielmassani tarkastellut *Kettujumala palelee* -sarjakuvateoksen kerronnallisia keinoja liukuvan identiteetin narratiivin rakentumisessa. Kertomuksen merkityksensynnyssä avaintekijöiksi havaitsin metamorfoosiaiheen kautta saatavat kerronnalliset funktiot, kettuun liittyvän kansantaruston ja subjektiivista näkökulmaa alleviivaavan kuvakerronnan. Teos jakaa näiden kautta kulttuurisen ihmiskuvan minuuden eheytymisestä ja mielenterveydellisen taiston identiteettikriisin kanssa.

Metamorfoosiaiheesta luonnostaan kumpuava taipuvaisuus korostaa kehollisuutta ja käsitellä metamorfia yhteiskunnallisesti leimattuna istuu hyvin identiteettisistä kategorioista käytyyn keskusteluun ja tekee sarjakuvateoksesta toimivan kulttuurisen esityksen aiheesta. Protagonistin kehollisuuden korostuminen metamorfina ja sen kokemuksen dissonanssi suhteessa sieluun ohjaavat tulkintaani teoksesta eritoten transsukupuolisuuden narratiivista, mutta merkityksensynnyksen kannalta metamorfoosiaihe mahdollistaa myös lukemattomille muille tulkinnoille aiheesta. Näkisin, että teos henkii hyvin postmodernia identiteettikäsitystä sen ominaisuudessa tarkastella identiteetin hakeutumista ja tapaa, jolla omalla tavallaan voi vaikuttaa noihin kategorioihin lukeutumiseen. Lisäksi kertomuksen esitystapa itsessään on hyvin postmoderni sen yhdistäessä kirjallisuuden vanhimpia kerronnallisia traditioita modernin kuvakerronnan keinoilla.

Kettujumala palelee ei paikannu aukottomasti omaelämäkerrallisen sarjakuvan genreen, mutta aiheeltaan sen voi nähdä käsittävän hyvin samankaltaisia kokemuksiin ja identiteettiin liittyviä aihepiirejä, joita kierrätetään tuossa genressä paljon. Psykkeen presentointi kuvakerronnassa on aihealue, joka ei ole suoraviivaisesti lähestyttävissä sarjakuvatutkimuksen piirissä. Tavat, joilla sarjakuvan narratologiassa voitaisiin lähestyä mielen presentaatiota ei ole vielä teorisoitu paljon ja joskus painotukset ovat päinvastaisia verratessa kirjallisuuden narratologian traditioon, joka pitäisi esimerkiksi behavioristista analyysiä hahmosta jokseenkin tyhjänä, koska sitä ei voida suoraan palauttaa kuvauksena hahmon psyykkeestä. Yksistään tukeutuminen narratologiseen analyysiin metodina olisi antanut liian kapean kuvauksen *Kettujumala palelee* -teoksen protagonistin ilmentämästä mielentiloista ja laadusta.

Sarjakuvakerronta kuitenkin mahdollistaa mielen presentaation rakentumisen, vaikka kertova ääni ja sisäinen fokalisaatio olisivatkin vähäisiä. Teoksessa pidetään yllä kuvausta fokalisoidun henkilöahmon tietoisuudesta osoittamalla tuon henkilöahmon havainnon suuntaa. Subjektiivisuutta korostavat näkökulma-asetelmat ovat teoksessa suuressa roolissa etenkin niissä kohtauksissa, jossa protagonistista asetetaan eristyneeseen tarkkailijan rooliin sosiaalisissa tilanteissa. Ympäristön ja subjektin suhteen korostuminen välittyy lisäksi kerronnallisissa näkökulmissa laaja-alaisina panoraamisina maisemakuvina, joissa henkilöahmon ruumiillisuus ja mittasuhteet ovat kontrastissa esitettyyn maagiseen sfääriin.

Suomalaisessa sarjakuvalajin virrassa sarjakuvablogit ja omaelämäkerralliset (tai vähintään realistiset itseilmaisulliset) sarjakuvajulkaisut tuntuvat ottavan tästä suurimman tilan itselleen. Kipeitä ja vaikeasti sanallistettavia aihealueista tehdään kertomuksia, joiden analysointi vaatii resursseja yli kirjallisuus ja kulttuuritutkimuksen laajemmilta tieteenkentiltä aina psykologiasta sosiologiaan, sekä sarjakuvan lajikohtaisen kerronnan ja genrejen tuntemiseen. Tutkielmani osoittaa, että lukijana tulkintani teoksen teemasta voi rakentua hyvinkin implisiittisistä tekijöistä teoksessa. Tämä laittaa väkisinkin miettimään tämän nimenomaisen teoksen kommunikatiivista luonnetta laajemmin reseptitutkimuksen näkökulmasta. Miten yhtäläisiä kokemuksia ja kertomuksia lopulta jaetaan, kun laaja lukijakunta muodostaa tulkintojaan teoksista? Kun kyseessä on näin vahvalla symboliikalla ja allegorialla väritetty tarina, kuuluuko lukukokemuksen ja tulkinnan päätyä kollektiiviseen lopputulemaan?

Lähteet

Painetut lähteet:

- El Refaie, Elisabeth (2012) *Autobiographical Comics*. Jackson: University Press of Mississippi
- Hall, Stuart (1999) *Identiteetti*. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Heine, Steven (1999) *Shifting Shape, Shaping Text -Philosophy and Folklore in the Kōan*. Hawaii: University of Hawai'i Press
- Jones, Stanleigh H. Jr. (trans.) (1993) "Yoshitsune and the Thousand Cherry Trees." New York: Columbia University Press.
- Kontturi, Katja (2015) Kirjallisuuden lajiteoria -luentosarja
- Kuusisto, Pekka (1991) *Metamorfoosifantasia: metamorfoosiaihe fantasiakirjallisuudessa ja sen sovellutus Pentti Holapan novellikokoelmassa Muodonmuutoksia*. Oulu: Oulun yliopiston kirjallisuuden ja kulttuuriantropologian laitoksen julkaisuja.
- Käkälä-Puumala, Tiina (2001) Persoona, funktio, teksti – henkilöhahmojen tutkimuksesta. O Alanko & T. Käkälä-Puumala (toim.) *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Pieksämäki: RT-Print Oy, 241-271
- McCloud, Scott (1993) *Understanding Comics: the invisible art*. New York: Harper Perennial.
- Mikkonen, Kai (1997) *The writer's metamorphosis – tropes of literary reflection and revision*. Tampere: Tampere University Press
- Mikkonen, Kai "Presenting Minds in Graphin Narratives". Project Muse: Scholarly journals online. Vol. 6, nr. 2, June 2008 Saatavilla [www-muodossa: http://faculty.winthrop.edu/kosterj/writ501/readings/mikkonenpresnetingminds.pdf](http://faculty.winthrop.edu/kosterj/writ501/readings/mikkonenpresnetingminds.pdf) (luettu 28.1.2017).
- Mikkonen, Kai (2010) Kuvat ilman sanoja, sarja ilman kuvia: sarjakuvakertomuksen ainutlaatuinen ja "luonnollinen" fokalisaatio. M Hatavara, M Lehtimäki & P Tammi (toim.), *Luonnolliset ja luonnottomat kertomukset: jälkiklassisen narratologian suuntia*. Helsinki: Gaudeamus, 303-330.
- Mäkikalli, Aino & Steinby, Liisa (toim.) (2013) *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Helsinki: SKS.
- Suomela, Susanna (2001) Teemasta ja sen tutkimuksesta. O Alanko & T. Käkälä-Puumala (toim.) *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Pieksämäki: RT-Print Oy, 141-162
- Zwang, Gerard (2013) *Gender's Visual Signs: Their Cultural Representation and the Wrongdoing of the Misrepresentation of Female Genitalia*. Sams, Leroy B. & Keels, Janet

(toim.) *Handbook on Body Image – Gender Differences, Sociocultural Influences and Health Implications*. New York: Nova Science Publisher, Inc.

Kohdeteksti:

- Kankare, Wolf 2014: *Kettujumala palelee*. Tampere: Suuri Kurpitsa.